

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АГРАРЛЫҚ-ӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІН БАСҚАРУ

Нарықтық экономика жағдайында ауыл шаруашылығы терең дағдарысқа ұшырап отыр.

Ауыл шаруашылық секторларындағы инвестициялық белсенділік ойдағыдай болмай отыр.

Қазіргі ауыл шаруашылығының ахуалы сын көтермейді. Ауыл шаруашылығы саласындағы реформаны дұрыс жүргізбеу нәтижесінде өндіріс көлемінің қысқаруы, мал басы санының күрт азайуы, қызметін тоқтатқан немесе жартылай жұмыс істеп тұрған шаруа қожалықтарының босаған және өскінші жастардың жұмыс таппауынан жұмыссыз халық санының өсуіне, ауыл тұрғындарының өмір сүру жағдайының төмендеуіне әсерін тигізіп отыр.

Бұл келеңсіздікке, біріншіден, ішкі және шетел инвестицияларын тиімді пайдаланбау әсерін тигізді. Жасалған жобалардың нәтижелеріне ұйымдастырушы топтардың үстіртін қарауы, оның орындалуына қадағалау жүргізбеуі, көлденең тұрған бюрократизмнің тәлкегі өзінің теріс нәтижесін көрсетеді.

Екіншіден, экономикалық белсенділіктің төмендеуі. Ауыл шаруашылығындағы шағын және орта бизнеспен айналысуға деген халықтың ынта ықыласының төмендеуін ауыл шаруашылық өнімдерінің арзандығы, өндірісте қолданылатын қажеттіліктердің тапшылығы немесе қымбат болуы себеп болып келеді.

Үшіншіден, ауыл шаруашылығында меншік қатынастарын реттейтін құқықтық негіздеудің жеткіліксіз болуы. Меншік иелерінің өз кәсіпкерлік іс - әрекеттерінің жүргізуге қажетті құқықтардың түсініксіздігі, әсіресе ауыл шаруашылығының негізгі ресурстары жер, жер қатынастарын реттейтін құқықтық негіздердің түсініксіздігі немесе тұйықтығы өз зиянын тигізіп отыр. Шаруашылыққа деген ынтасы бар кәсіпкерлердің өз ісіне қажетті қаржыны, несиені алуға мүмкіндігі жоқ. Несие беретін ұйымдар, банктер жерді кепілдікке алмауы себебінен “салдары суға” кетіп отыр.

Облыстық және республикалық бюджеттен бөлінген қаржы отандық ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілерге қолдау көрсету шаралары шеңберінде негізгі және айналым қорларын толықтыру үшін бөлінеді. Ескі бұрынғы қарыздар мен жаңа қайта құруларды бастау әрқашан қиын. Осы қарыздардың мерзімдері жетіп, оларды қайтару туралы өткір сұрақ туады. Несиені қайтару механизмнің өңделмегендігі нәтижесінде көптеген ауыл тұрғындары малдарынан, техникасынан, ауыл шаруашылық өнімдерінен айырылады.

2018 жылы облысымызда 3059 шаруа қожалығы болса, ал бүгінгі таңда бұл көрсеткіш 7693 – ке өсіп отыр. Шаруа қожалығының саны өскенімен, ауыл шаруашылығының экономикасы көтерілмеуде. Оның себептеріне банктен берілетін несие процентінің қайтарылымдығының жоғары болуы, Қазақстан Республикасының жер реформасының дұрыс жолға қойылмауы ауыл шаруашылық техникаларына жекешелендіру процесінің дұрыс жүргізілмеуіне байланысты халықтың құрал – жабдықтар мен техникаларды сатып ала алмауы және тағы басқалар жатады.

Сондықтан шаруа қожалықтарының көбісінің жерден басқа өндірістік факторлары қалмады. Қазіргі кезде республикада жер иелері жерді өте арзан сатуы сияқты тәжірибе кеңінен таралған. Бұған осы жағдайға мәжбүр етіп отырған кейбір жетекшілерде қатысты. Осылайша формальді түрде жері бар шаруа, сонымен бір мезгілде бұл негізгі өндіріс құралының иесі емес деген қайшылықтары пайда болады. Бұл – жекешелендіруді немқұрайды жүргізудің нәтижесі. Шаруада, ауыл шаруашылық құрылымының жетекшілері де нақты меншік иелері болып табылмайды.

Облыстық және республикалық бюджеттен бөлінген қаржы отандық ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілерге қолдау көрсету шаралары шеңберінде негізгі және айналым қорларын толықтыру үшін бөлінеді. Ескі бұрынғы қарыздар мен жаңа қайта құруларды бастау әрқашан қиын. Осы қарыздардың мерзімдері жетіп, оларды қайтару туралы өткір сұрақ туады. Несиені қайтару механизмнің өңделмегендігі нәтижесінде көптеген ауыл тұрғындары малдарынан, техникасынан, ауыл шаруашылық өнімдерінен айырылады.

Мемлекеттік басқару мен мемлекеттік шаруагерлік салаларын заң жолымен шектеу, өтпелі болашақта жекешелендіруге жатпайтын мемлекеттік мүлікті объектілер бойынша анықтау. Мемлекет иелігінен алу мен жекешелендірудің ұлттық бағдарламасына және оны жүзеге асыру мен бақылаудың заңдылық негізіне өзекті түзетулер енгізу. Әр түрлі тұрпаттағы кәсіпорындар жөніндегі жаңа заңдар топтамасы қажет. Экономиканы қайта құрудың негізгі бағытын жедел жекешелендіруден өндірістің қандай меншік фирмасында қызмет ететініне қарамай осы күнгі нарық талаптарына сай оның тиімділігін арттыра алатын шаруашылық субъектілерін қалыптастыруға және оларға қажетті жағдай жасау жағына бұру қажет.

Әдебиеттер

1 Агробизнесі ұйымдастыру / Жалпы редакциясын басқарған С.Әбілдин – Алматы: Қазұлтағру, 2009. – 472 б.

2 Алешина В.А. Механизм государственного управления реорганизационными процессами в агропромышленном комплексе Казахстана // Вестник КазНУ: Серия Экономическая.–2019.–№1.– С.102-104.

Ускенбаева А.Е., 1 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м. Муканова Ардак Сериковна

ҚАЗАҚСТАННЫҢ МҰНАЙ-ГАЗ СЕКТОРЫ ДАМУЫ ЖӘНЕ ДАМУЫНЫҢ МӘСЕЛЕСІ

Ел экономикасындағы алғашқы орындардың бірінде мұнай-газ саласы тұрады. Президенттің "Қазақстан – 2050" Жолдауында энергетикалық ресурстар біздің республикамыздың 2050 жылға дейінгі дамуының жеті басымдығының бірі болып жарияланды.

Қазіргі уақытта мұнай өнеркәсібі ел экономикасын қолдай отырып, Қазақстан экономикасының жетекші секторларының бірі болу мүмкіндігі бар. Болжам бойынша Қазақстан 2040-2050 жж. дейін мұнай өндіру өсіміне сене алады.

Мұнай өндіру көлемі бойынша Қазақстан әлемнің жиырма ірі өндірушілерінің қатарына кіреді. 2000-2009 жылдары мұнай мен газ өндіру 1,7 есеге артты, мұнай экспорты 1,8 есеге өсті. Егер елде өндірістің қандай да бір факторы басқа елдерге қарағанда салыстырмалы түрде көп болса, онда оның бағасы салыстырмалы түрде төмен болады. Өзге де тең жағдайларда 1 тонна мұнай өндіруге арналған шығындар төмен болады. Табиғи ресурстар қорларының көлемі олардың әлемдік нарықтарға экспортының өсуіне ықпал етеді.

Қазақстандағы республика экономикасын дамыту үшін шетелдік инвестицияларды тартады және мұнайдағы негізгі бағыттардың бірі «Мұнай-газ өндіру және тау-кен металлургия» сияқты басым салаларды қамтитын минералдық-шикізат базасы болып табылады. Мұнай бағасы бүгінгі күні тұрақсыз, ал фьючерстік келісім-шарттар алыпсатарлық, осыған байланысты ұзақ мерзімді негізде қатты баға бойынша келісім-шарттар жасасуды пысықтау қажет.

Қазіргі уақытта көмірсутек шикізаты бағасының және мұнай-газ жобаларын іске асыруға арналған шығындардың өсуіне байланысты мемлекет пен жер қойнауын пайдаланушылар арасында экономикалық мүдделердің теңгерімсіздігі пайда болды. Нәтижесінде жер қойнауын пайдалануға салық салудың қолданыстағы жүйесі, сондай-ақ республиканың ішкі қажеттіліктерін өз көмірсутек шикізатымен қамтамасыз етуге мүмкіндік бермейді.

Сондықтан жақын арада жер қойнауын пайдалануға салық салу жүйесін жетілдіру жөніндегі шаралар кешенін іске асыру арқылы мемлекет пен жер қойнауын пайдаланушылар арасындағы экономикалық мүдделер теңгерімін қалпына келтіру қажет.

Қазақстандық көмірсутегі экспортының қосымша құнын ұлғайтудың оңтайлы нұсқасы Қазақстанның мұнай өңдеу активтерін салуға немесе сатып алуына болатын шетелдік нарықтарға қазақстандық көмірсутегі шикізатын жеткізу болып табылады. Республикада газ өңдеу объектілерін салу туралы мәселені қарау, олардың орналасқан жері мен қуатын анықтау қажет.

Сондай-ақ мұнай-химия өнімдерін: полиэтилен, полипропилен, полистирол, этиленгликоль, этилбензол, полиэтилентерефталат, поливинилхлорид және т. б. шығаруға одан әрі көшуді жүзеге асыру қажет.

Қазақстанның мұнай-газ секторын дамытудың проблемалары парламенттік тыңдауларда да сөз болған болатын:

Б. Сағынтаевтың айтуынша, мемлекет мұнай алудың тиімділігін арттыру үшін жер қойнауын пайдаланушыларды қысқартуға ниетті, ал Владимир Школьник «бірқатар жетекші әлемдік мұнай-газ компаниялары Каспий маңы ойпатының жер қойнауын өңірлік зерттеу бойынша инновациялық геологиялық технологияларды қолдануды қарастыратын "Еуразия" жобасына қызығушылық танытты. Оның жер қойнауында 60 млрд тонна мұнай бағаланған алып көмірсутегі ресурстары болуы мүмкін» - деп айтып кетті.

Отырыста Мәжіліс комитетінің экология және табиғатты пайдалану мәселелері жөніндегі хатшысы, парламенттік тыңдауларды дайындау және өткізу жөніндегі арнайы уақытша комиссияның басшысы Шавхат Өтемісов баяндама жасады, ол депутаттар мен тыңдауларға қатысушыларға арнаған сөзінде «Мұнай және газ өндіру саласы» жайында: